

ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ПОЛІКУЛЬТУРНИХ МОВНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

К. І. Войтенко

*викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

Стаття присвячена вимогам модернізації національної освіти України, а саме підвищенню якості навчання молоді, підготовки її до самостійного професійного життя.

Ключові слова: мовна особистість, індивідуальний підхід, здібності, інтелектуальна активність, мотивація.

Модернізація національної освіти України, перебудова середньої та вищої школи, спрямовані на забезпечення кожній молодій людині можливостей для всебічного розвитку, підвищення загальнокультурного і професійного рівня самоосвіти, відтворення і зміцнення інтелектуального потенціалу нації, вимагають суттєвого піднесення якості навчання молоді, підготовки її до самостійного професійного життя.

Метою статті є розгляд основних компонентів мовної особистості, на які слід звернути увагу викладачеві під час навчання студентів іноземної мови, розгляд методики сучасного підходу індивідуалізації навчання студентів для виховання студентів як полікультурних мовних особистостей.

На сучасному етапі розвитку методики навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей особливою проблемою постає мотивація студентів у вивченні іноземної мови так як вивчення іноземної мови не є їхньою спеціальністю.

Для вирішення даної проблеми слід внести зміни до змісту, форм та методів навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів, щоб ця діяльність якнайкраще розвивала і формувала творчі здібності студентів. Сучасна вища освіта повинна забезпечувати різнобічний розвиток студента як особистості, сприяти виявленню та розвитку здібностей, враховувати індивідуальні відмінності, розвивати самостійність, творчість, наполегливість та відповідальність. Новою тенденцією у методиці навчання іноземної мови є використання індивідуального підходу. Індивідуальна форма навчання – одна із форм організації навчального процесу, яка спрямована на організацію навчального процесу із урахуванням індивідуальних відмінностей та особливостей кожного зі студентів, для їх становлення як особистості. Визначальними для осмислення аспекту особистісного становлення можна вважати концепції І. Д. Беха,

М. Й. Боришевської, І. В. Дубровіної, О. Л. Кононко, В. К. Котирло, М. В. Крулехт, В. Т. Кудрявцевої, О. А. Шаграєвої та багатьох інших. Мета індивідуального навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей – це не лише досягнення високих результатів у засвоєнні знань студентами, а розвиток індивідуальних якостей, становлення майбутнього полікультурної особистості.

У сучасній дидактиці для розкриття змісту індивідуальної форми навчання вживаються поняття «індивідуалізація навчання», «індивідуалізоване навчання», «індивідуальний підхід» та інші. У педагогічній енциклопедії поняття «індивідуалізація навчання» визначається як «організація навчального процесу, коли вибір засобів, заходів, темпу навчання враховує індивідуальні особливості у навчанні». В. Володько так визначає поняття «індивідуалізація навчання»: «це організація такої системи взаємодії між учасниками процесу навчання, коли якомога повніше враховуються і використовуються індивідуальні можливості кожного, визначаються перспективи подальшого розумового розвитку та гармонійного вдосконалення особистісної структури, відбувається пошук засобів, що компенсували б наявність недоліків і сприяли формуванню індивідуальної особистості» [6]. В дослідженнях В. А. Крутецького, М. В. Ляховицького, С. Ю. Николаєва «індивідуалізація навчання» трактується як максимальне наближення процесу навчання до оптимальної моделі, коли кожен студент працює у зручному для нього темпі, манері що відповідають його загальній підготовці, здібностям, обсягу оперативної пам'яті, рисам характеру та емоційному стану [8]. З точки зору психології, мабуть, можна сказати, що індивідуальна форма навчання у вищій школі – це форма організації навчальної діяльності, яка повністю ґрунтується: на вивченні студента як індивідуальності; на врахуванні його індивідуальних здібностей, нахилів і відмінностей;

на розвитку його як особистості. Постає питання визначення мовної особистості студента. Мовна особистість – це одна із актуальних та перспективних проблем сучасної когнітивної та комунікативної лінгвістики. В останні роки проблема мовної особистості активно розглядається в різних аспектах: психолінгвістичному, соціолінгвістичному, культурологічному, лінгводидактичному, функціональному, емотивному, прагматичному, а також в семантиці тексту тощо.

Розглядаючи мовну особистість через призму психолінгвістичного аспекту, маємо, що особистість – це свідомий індивід. Не можна зрозуміти суспільної ролі особистості, не аналізуючи її психології: мотивів діяльності, здібностей і характеру, а в деяких випадках особливостей її тілесної організації, наприклад типу нервової діяльності. Індивідуальність не є чимось надособистісним. Індивідуальність – це особистість у її своєрідності. Коли говорять про індивідуальність, то мають на увазі оригінальність особистості.

Б. Г. Ананьєв обґрунтовує, що кожна людина володіє яскравою індивідуальністю, яка поєднує його природні та особистісні якості. Через індивідуальність розкриваються своєрідність особистості, її здібності та сфера діяльності. В індивідуальності виділяються базові та програмуючі властивості. Базові властивості – поєднання вроджених та набутих в процесі виховання та соціалізації якостей особистості. До них відносяться темперамент, характер, здібності людини. Саме через базові властивості розкриваються динамічні характеристики психіки (емоційність, темп реакцій, активність, пластичність, чуттєвість) та формується певний стиль поведінки та діяльності особистості [1].

Програмуючі властивості, тобто спрямованість, інтелект та самосвідомість є головною рушійною силою розвитку індивідуальності. Особистість володіє власним внутрішнім психічним світом, самосвідомістю та саморегуляцією поведінки, діючи як організатори поведінки «Я».

Б. Г. Ананьєв розглядає індивідуальність як єдність та взаємозв'язок якостей людини як індивідуума, суб'єкта діяльності та особистості. Вчений виділяє наступні компоненти психологічного портрету особистості: темперамент та характер, здібності, інтелектуальність та спрямованість, емоційність, вольові якості, вміння спілкуватись та здатність до групової взаємодії, самооцінка, рівень самоконтролю. При цьому Ананьєв Б.Г., як і інші психологи (Айзінг, Висоцький, Павлов) підкреслює, що з віком змінюється лише позиція людини [2]. Для того, щоб виявити та

виховати у студента риси та якості полікультурної мовної особистості, яка перш за все відповідатиме вимогам розвитку новітніх технологій у навчанні іноземним мовам і залишатиметься при цьому повністю самостійною, яка буде здатна до самовдосконалення, самоосвіти, самореалізації відповідно до вимог розвитку суспільства, освіти, не можна не враховувати індивідуальні особливості студента, створення умов для розвитку і вдосконалення його психолого-фізіологічних задатків. Тому, все це ще раз наголошує на необхідності індивідуалізації навчального процесу у вищій школі, який забезпечить реалізацію всіх цих вимог. Говорячи про індивідуалізацію навчання у вищій школі, ми постійно звертаємося до понять індивідуальності та особистості, які не є тотожними. В психології термін «особистість» використовується у різному розумінні, в залежності які поняття в себе включає. Г. Олпорт визначає поняття особистості як «життєво формуюча, індивідуально своєрідна сукупність психофізіологічних систем – рис особистості, якими визначається своєрідність для даної людини мислення і поведінка» [17]. З точки зору прихильників діяльнісного підходу в психології, особистість розглядається як найбільш повне вираження суб'єктивного полюсу діяльності, яка породжується діяльністю і системою відношень з іншими людьми [17]. Основними властивостями особистості є: здібності, темперамент, характер, емоції і почуття, мотивація.

Здібності – визначаються як індивідуально-психологічні особливості людини, що виражають її готовність до оволодіння визначеними видами діяльності і до їхнього успішного виконання, що є умовою їхнього успішного виконання. Під ними розуміється високий рівень інтеграції і генералізації психічних процесів, властивостей, – відношень, дій і їхніх систем, що відповідають вимогам діяльності [11].

Говорячи про індивідуально-психологічні особливості, виділяють здібності, що мають психологічну природу, і варіюючі індивідуально. Підкресленням зв'язку здібностей з успішним здійсненням діяльності коло індивідуально-варіюючих особливостей обмежується лише тими, що забезпечують ефективний результат діяльності. Отже, у число здібностей не потрапляють властивості темпераменту і характеру. А слово готовність ще раз обмежує коло обговорюваних властивостей, залишаючи за його межами навички, уміння і знання [11].

Здібності виявляються в процесі оволодіння діяльністю в тому, наскільки індивід за інших рівних умов швидко і ґрунтовно, легко і

міцно освоює засоби її організації і здійснення. Вони тісно пов'язані з загальною спрямованістю особистості, із мірою усталеності схильностей людини до деякої діяльності. У основі однакових досягнень при виконанні діяльності можуть лежати різноманітні здібності; у той же час одна здібність може бути умовою успішності різних видів діяльності. Це забезпечує можливості широкої компенсації здібностей [18].

Спрямованість особистості – це інтегративна якість, яка визначає сукупність стійких мотивів, що орієнтують життєдіяльність особистості.

Спрямованість особистості характеризується її потребами, потягами, бажаннями, інтересами, схильностями, ідеалами, цінностями, світоглядом, переконаннями та мораллю. Сутність спрямованості полягає в тому, що вона дає відповіді на питання не стільки про те, чого хоче людина, скільки про те, чому вона цього хоче, а відтак визначає її поведінку, діяльність [12].

Загальну характеристику спрямованості особистості можна викласти лише спостерігаючи за життєдіяльністю людини.

Наприклад, спрямованість особистості є складовою «карти особистості» і визначається в процесі дослідження структури особистості. За цією методикою, спрямованість характеризується рівнем, широтою, інтенсивністю та дієвістю, професійна спрямованість.

Рівень спрямованості характеризує соціальну зрілість особистості, ступінь її свідомості і моральності (від повної узгодженості до заперечення). Широта спрямованості засвідчує коло інтересів особистості (найвища оцінка – професійні, мистецькі, художні, спортивні та інші інтереси, а найнижча – відсутність інтересів).

Інтенсивність спрямованості пов'язується з емоційним забарвленням життєдіяльності і може змінюватися від нечітких потягів через усвідомлене бажання й активне прагнення до повного переконання.

Стійкість спрямованості характеризується її часом: не змінюється з юнацтва – змінюється декілька разів – повна нестійкість мотивів цінностей.

Дієвість спрямованості – це активність реалізації цілей у діяльності: всі переконання і прагнення реалізуються, здійснюється їх більша (менша) частина, реалізуються лише ті, які легко здійснити, або повна пасивність. Професійну спрямованість може охарактеризувати таке коло питань: професія обрана за бажанням, щоб її отримати – долалися перешкоди і є повне задоволення. Чи не найяскравішим доказом особистісної зумовленості мислення та інтелекту є поняття

інтелектуальної активності особистості. Йдеться про активність особистості в пошуку, постановці й роз'язуванні інтелектуальних задач. Як зазначає Д. Б. Богоявленська, розглядаючи проблему інтелектуальної активності можна дивуватися чомусь незвичайному, неочікуваному, і тоді сама ситуація стимулює наш інтелект.

Інтелектуальна активність – це нестимульоване ззовні продовження мислення. Інтелектуальна активність є особистісною власністю, власністю цілісної особистості, яка не зводиться ні до загальних розумових здібностей, ні до мотиваційних чинників розумової діяльності.

Рівень інтелектуальної активності, ініціативи є досить стійким особистісним утворенням дорослих, виявляється у різноманітних експериментальних умовах і пов'язаний з глибинною мотиваційною структурою особистості.

Кожна людина будує свою особистість сама в процесі активної діяльності та спілкування з іншими людьми. Для студента основним видом діяльності є навчання, яке є одним із важливих чинників становлення студента як особистості. Але кожен студент є неповторною єдністю фізіологічних і психологічних якостей. Щодо розгляду поняття індивідуальності, то існує два підходи трактування його сутності. Прихильники першого підходу пропонують розглядати індивідуальність як сукупність неповторно своєрідних рис та особливостей людини, що відрізняє її від інших людей або сукупність властивостей і особливостей кожної істоти, що відрізняють її від інших істот того ж виду [13; 16]. Прихильники другого підходу індивідуальність розглядають як особистість з притаманними тільки їй унікальними своєрідними характеристиками, як певний напрям розвитку особистості, що супроводжується появою нових властивостей внаслідок комплексу причин [1-3]. П. П. Блонський розглядав індивідуальність як певну комбінацію окремих ознак, отриманих по спадковості. Дані ознаки він розділяв на домінуючі і підлеглі. За його теорією, якщо вроджені задатки не розвивати під впливом того чи іншого подразника, то вони атрофуються. На початку ХХ століття на основі науково-експериментальних фактів було досліджено, що розвиток індивідуальності здійснюється поступово і послідовно, він не є прямолінійним, може допускати відхилення і зупинки; існує нерозривний зв'язок між духовними і фізичними особливостями, а також між окремими сферами психічного – емоційною, вольовою, розумовою; різні аспекти психічного розвиваються неоднаково за темпами та енергією, завдяки різним причинам. Аналізуючи дані, можна зробити висновок, що

особистість і індивідуальність взаємопов'язані між собою. Так, О. Г. Асмолов у своїй фундаментальній теорії характеризує рушійні сили та умови розвитку особистості, в яких вирізняються ті глибинні новоутворення, що є свідченням народження індивідуальності в процесі розвитку особистості. Виходячи з того, що основним видом діяльності студентів є навчання, в процесі якого формуються не тільки знання, уміння і навички, але й одночасно здібності, настанови, вольові та емоційні якості, в яких бере участь і розвивається особистість як ціле, яке єдність усіх сторін і якостей. Тому, говорячи про розвиток особистості в процесі навчальної діяльності, ми насамперед маємо на увазі саморозвиток студента. За цих умов індивідуалізація навчання у вищій школі створює всі можливості, які сприяють розвитку студента як індивідуальності і становленню його як особистості.

У процесі індивідуалізації навчання постає питання визначення ролі мотивації як однієї з важливих умов підвищення ефективності індивідуальної роботи студентів. Одним із важливих аспектів мотиваційної сфери є спрямованість активності на предмет, внутрішній психічний стан людини. У навчальній діяльності студентів мотивом є їх спрямованість на окремі сторони навчального процесу, тобто спрямованість студентів на оволодіння знаннями. Мета – це спрямованість активності на проміжний результат, що представляє етап досягнення предмета потреби. Для того, щоб реалізувати мотив, опанувати прийомами самоосвіти, треба поставити й виконати багато проміжних цілей: навчитися бачити віддалені результати своєї навчальної, підкорити їм етапи сьогоденної навчальної роботи, ставити мету виконання навчальних дій, мету їхньої самоперевірки й тому подібне. Ще одна сторона мотиваційної сфери навчальної діяльності – інтерес до навчання. Основною рисою інтересу називають емоційну забарвленість. Розглядаючи мотиваційну сферу, А. К. Маркова виділяє стійку і ситуативну мотивацію, вказує на важливість їх сформованості, а також на наявність знань і ціннісних орієнтацій студентів. Т. І. Левченко пропонує враховувати так звані внутрішні мотиви, які існують у самому навчальному процесі: залучення до одержання нових знань, ліквідація незнання, оволодіння певним обсягом інформації, новими вміннями і навичками та зовнішні мотиви, які знаходяться поза навчальною діяльністю, соціальна мотивація, тобто мотивація, яка пов'язана з перспектив-

ним розвитком особистості студента, його успіхами, самоактуалізацією, самореалізацією, самоствердженням, суспільним схваленням, професійними намірами і планами на майбутнє. Індивідуалізація навчання – розглядається також як суто дидактичний принцип, що зумовлює необхідність в процесі навчання бачити кожного студента. Індивідуалізація процесу навчання у вищій школі розглядається як організація навчальної діяльності під час якої враховуються індивідуальні відмінності студентів, рівень розвитку їх здібностей до навчання. Подібно до суті індивідуалізації процесу навчання визначається і сутність поняття індивідуальний підхід. Принцип індивідуального підходу є провідним принципом розвитку індивідуальності студента.

Навчальний процес у вищій школі повинен організовуватися з урахуванням таких якостей, що дасть можливість забезпечити високий рівень пізнавальної активності студентів, досягти намічених результатів у навчанні. Викладач має створити оптимальні умови для розкриття можливостей особистості студента, зокрема шляхом довірливих стосунків між самими студентами та викладачем, що мобілізує їх творчий потенціал, формує впевненість у своїх силах і, таким чином, зумовить процес інтенсивного засвоєння матеріалу, викличе стійкий інтерес до вивчення навчальної дисципліни. Студенти працюючи індивідуально, постійно зустрічатимуться з інформацією, яка має безпосереднє відношення до їх майбутньої спеціальності, то відповідно будуть достатньою мірою вмотивованими і матимуть досить міцний стимул до виконання поставлених завдань. Але дуже важливим є і характер самого завдання. Коли студенти впевнені, що виконують не просто звичайну навчальну роботу, а таку, якою вони будуть займатися в майбутньому, від якості виконання якої залежатиме рівень їх кваліфікації, професіоналізм, – підвищуватиметься їх зацікавленість, мотивація, відзначатиметься більш серйозне й відповідальне ставлення до самостійного навчання. Ні вибір вправ, ні засобів і форм не забезпечить успіху, якщо не буде враховано, у яких стимулюючих формах педагогічного спілкування будуть викладатися студентам знання і як буде організований процес вироблення умінь і навичок. Провідним принципом розвитку індивідуальності вважається принцип індивідуального підходу, сутність якого полягає у врахуванні та вивченні індивідуальних відмінностей студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ананьев Б. Г.* Индивидуальное развитие человека и константность восприятия / Б. Г. Ананьев. – М.: Просвещение, 1968. – 334 с.
2. *Ананьев Б. Г.* О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М.: Наука, 1977. – 339 с.
3. *Ананьев Б. Г.* Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – Л.: Изд. Ленинградского ун-та, 1968. – 339 с.
4. *Батищева И. Р., Александров Д. Н.* Мотивация и интеллектуальная самостоятельность студентов в процессе обучения иностранному языку во вузе / И. Р. Батищева, Д. Н. Александров // Профессионально-ориентированное обучение иностранным языкам в вузе: Межвуз. сб. научн. тр. – Пермь: Перм. гос. ун-т им. А.М. Горького, 1983. – С. 124.
5. *Божович Л. И.* Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л. И. Божович. – М., 1972. – 128 с.
6. *Володько В. М.* Індивідуалізація процесу навчання як принцип неперервної педагогічної освіти / В. М. Володько // Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції у 6 кн. – Чернівці: Митець, 1996. – Кн 5. – с. 85-87.
7. *Костюк Г. С.* Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / Заг. ред Л.М. Проколієнко. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
8. *Крутецкий В. А.* Психология: Учебник для учащихся педучилищ / В. А. Крутецкий. – М.: Просвещение, 1980. – 352 с.
9. *Кузьменко В. У.* Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: монографія / В. У. Кузьменко. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. – 354 с.
10. *Мерлин В. С.* Лекции по психологии мотивов человека / В. С. Мерлин. – Пермь, 1971. – 195 с.
11. *Немов Р. С.* Психология: Учеб. пособие для уч. педучилищ, студентов пед. ин-тов и работников си-мы подготовки, повышения квалификации и переподготовки пед. кадров / Р. С. Немов. – М.: Просвещение, 1990. – 301 с.
12. *Общая психология* / Под ред. А.В.Петровского. – М.: Просвещение, 1977. – 431 с.
13. *Онучак Л.В.* Педагогічні умови організації самостійної поза аудиторної роботи студентів економічних спеціальностей: автореф. дис. канд. пед. наук; 13.00.04. – К., 2002. – 21 с.
14. *Педагогічний словник* / За ред. Ярмаченка М. Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
15. *Пойа Д. М.* Математическое открытие / Д. М. Пойа. – М.: Наука, 1970. – 452 с.
16. *Семенов И. М.* Индивидуальность. Большая советская энциклопедия. Т. 10. – М.: Изд. Сов. Энциклопедия, 1972. – 188с.
17. *Смирнов С. Д.* Педагогика и психология высшего образования от деятельности к личности / С. Д. Смирнов. – К., 1994. – 238 с.
18. *Фридман Н. Л., Кулагина И. Ю.* Психологический справочник учителя / Н. Л. Фридман, И. Ю. Кулагина. – М.: Наука, 1993. – 376 с.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2011 р.